

Графикалық органайзер арқылы бастауыш сынып оқушыларының оқу дағдыларын дамыту: шығу тарихы мен өзектілігі

ЖАРИЯЛАНДЫ
18.11.2024

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/170106/>

Бозжанова Аружан Хамитқызы

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
«БВ01306 — Бастауыш білім ағылшын тілінде» білім беру бағдарламасының 3-курс (3ж)
студенті.

Ғылыми жетекшісі: **Найманова Динара Мухамедияновна**

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың оқу дағдыларын дамыту – ең маңызды міндеттердің бірі. Білім беру технологияларының жылдам дамуы мұғалімдерге жаңа әдіс-тәсілдерді қолдануға мүмкіндік беріп, оқу процесін жетілдіруге бағытталған құралдарды кеңінен пайдалануды талап етеді. Осындай тиімді құралдардың бірі – графикалық органайзерлер. Бұл мақалада графикалық органайзерлердің бастауыш сынып оқушыларының оқу дағдыларын дамытудағы рөлі, олардың шығу тарихы мен қазіргі кездегі өзектілігі талқыланады.

Графикалық органайзерлердің шығу тарихы

Графикалық органайзерлер – ақпаратты құрылымдап, визуалды түрде көрсететін әдіс. Олардың пайда болуы когнитивті психология мен білім беру саласындағы зерттеулермен тығыз байланысты. 20-ғасырдың ортасында Жан Пиаженің когнитивті даму теориясы мен Лев Выготскийдің мәдени-тарихи теориялары оқыту процесінде визуалды құралдарды пайдаланудың маңыздылығын көрсеткен.

Алғашқы графикалық органайзерлер ретінде танымал болған құралдар

концептуалдық карталар мен диаграммалар болды. 1970-1980 жылдары Джозеф Новак сияқты зерттеушілер оқу процесін жеңілдету үшін концептуалдық карталарды қолдануды ұсынды. Олар оқушыларға күрделі идеяларды жеңіл түсінуге және ұқсас мәліметтер арасындағы байланыстарды көруге көмектесетін құрал ретінде қарастырылды.

Графикалық органиайзерлердің педагогикалық тұрғыдан мәні

Графикалық органиайзерлер тек қана оқу материалын құрылымдауға арналған құралдар емес. Олар педагогикалық стратегияның бір бөлігі ретінде оқушылардың білімін бақылау мен бағалаудың тиімді тәсілі болып табылады. Мұғалімдер графикалық органиайзерлерді қолдану арқылы оқушылардың оқу процесінде белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Бұл әдіс оқушыларды өз бетінше ойлауға, талдауға және ақпаратты жүйелі түрде қабылдауға үйретеді.

Сондай-ақ, бұл құралдар оқушылардың метапәндік дағдыларын дамытуға көмектеседі. Мысалы, графикалық органиайзерлер арқылы балалар өздерінің оқу әдістерін түсініп, оларды қалай тиімді пайдалануға болатынын анықтайды. Бұл дағдыларды оқушылар өздерінің барлық пәндерінде қолдана алады, өйткені олар ақпаратты жинақтау, жүйелеу және бағалау тәсілдерін игереді.

Графикалық органиайзерлердің психологиялық аспектілері

Психологиялық тұрғыдан алғанда, графикалық органиайзерлер ақпаратты қабылдау мен есте сақтауды оңтайландырады. Психологтар, әсіресе когнитивті психология саласындағы зерттеушілер, оқушылардың көру және ойлау қабілеттерінің байланысын атап өтеді. Графикалық органиайзерлер ақпараттың визуалды түрде ұсынылуы, ойлау процесін жеңілдетіп, есте сақтау қабілетін арттырады. Мұндай визуализациялар оқушылардың назарын аударып, оқуды қызықты етеді.

Графикалық органиайзерлерді қолданудың тағы бір маңызды психологиялық аспектісі – оқушылардың өзара байланыс орнатуға деген талпынысын дамыту. Оқушылар топпен жұмыс істегенде графикалық органиайзерлерді қолдану олардың әртүрлі идеяларды біріктіріп, ортақ

шешімдерге қол жеткізуін ынталандырады. Бұл сонымен қатар оқу үдерісінде әлеуметтік дағдыларды дамытуға ықпал етеді.

Графикалық органиайзерлердің түрлері

Бүгінгі күні графикалық органиайзерлердің көптеген түрлері бар, оларды оқушылардың жас ерекшеліктеріне және тақырыпқа байланысты пайдалануға болады.

1. Концептуалдық карталар

Бұл құрал ақпараттың негізгі идеяларын көрсетіп, олардың арасындағы байланысты визуализациялау үшін қолданылады. Ол идеяларды байланыстыратын түйіндер мен сызықтар арқылы көрсетіледі. Концептуалдық карталар ойды жүйелеуге, себеп-салдарлық байланыстарды анықтауға өте тиімді.

2. Венн диаграммасы

Венн диаграммасы екі немесе одан көп нысандардың ортақ және ерекше қасиеттерін салыстыруға арналған. Бұл органиайзер логикалық ойлауды дамытуға және ақпаратты салыстыру арқылы түсінуге көмектеседі.

3. Хронологиялық кестелер

Бұл құрал тарихи оқиғаларды, процестерді немесе оқиғалардың ретін түсіндіру үшін қолданылады. Ол оқушылардың уақыт пен кеңістікті түсінуіне, оқиғалар арасындағы байланысты көруге мүмкіндік береді.

4. Миға шабуыл карталары

Бұл түрі идеяларды жинақтау және ойлау процесін ынталандыру үшін қолданылады. Миға шабуыл карталары шығармашылық ойлауды дамытуда маңызды рөл атқарады.

5. «Т кестесі»

Бұл кесте екі нысанды салыстыру немесе мәліметті екі категорияға бөлу үшін қолданылады. Ол оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді.

Графикалық органайзерлерді қолдану тиімділігін арттыру жолдары

Графикалық органайзерлерді тиімді пайдалану үшін мұғалімдерге бірнеше маңызды әдістерді ескеру қажет:

1. **Қарапайымнан күрделіге қарай:** Графикалық органайзерлерді енгізген кезде оқушылардың деңгейіне сәйкес қарапайым құралдардан бастау керек. Мысалы, бастауыш сыныптар үшін Т кестесі немесе Венн диаграммасы сияқты қарапайым схемалар тиімді болады. Оқушылар бұл құралдарды жақсы меңгерген соң, күрделі құралдар мен карталарға көшкен жөн.
2. **Интерактивті әдістер:** Электронды құралдарды, атап айтқанда планшеттер мен интерактивті тақталарды пайдалану графикалық органайзерлердің тиімділігін арттырады. Оқушылар мұндай құралдар арқылы өздігінен жұмыс істеп, тапсырмаларды жеңіл орындап, кері байланыс ала алады.
3. **Кооперативті оқыту:** Топтық жұмыстарда графикалық органайзерлерді қолдану оқушылар арасында өзара түсіністік пен ынтымақтастықты нығайтады. Мұғалімдер оқушыларға тапсырмаларды бірге орындауды ұсынса, олар идеяларды біріктіру арқылы жауаптарды табуға тырысады. Бұл олардың командалық дағдыларын дамытады.
4. **Жүйелілік пен қайта тексеру:** Графикалық органайзерлердің тиімділігі оқушылардың өздерінің ақпаратты өңдеуге және жүйелеуге дағдыланғанына байланысты. Сондықтан оқу үдерісінде осы құралдарды бір рет қолдану жеткіліксіз. Мұғалімдер олардың пайдаланылуын жүйелі түрде қадағалап, әртүрлі тапсырмаларды орындау барысында қайта қолдануды қамтамасыз етуі керек.

Графикалық органайзерлердің оқу дағдыларын дамытудағы рөлі

Графикалық органайзерлер бастауыш сынып оқушыларының оқу

дағдыларын дамытуда бірнеше негізгі бағытта әсер етеді:

1. Ақпаратты құрылымдау

Графикалық органиайзерлер мәліметті визуалды түрде көрсету арқылы ақпаратты түсінуді жеңілдетеді. Бұл әсіресе күрделі тақырыптарды оқыту кезінде маңызды. Мысалы, табиғаттану пәніндегі экожүйе құрылымын көрсету үшін концептуалдық карталарды қолдану оқушылардың түсінігін тереңдетеді.

2. Сыни ойлау қабілетін дамыту

Органиайзерлер ақпаратты талдауға, жүйелеуге және байланыстарды анықтауға көмектеседі. Мысалы, Венн диаграммасын пайдалану оқушыларды әртүрлі ұғымдар арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтауға үйретеді.

3. Шығармашылық ойлауды дамыту

Миға шабуыл карталары идеяларды ұйымдастыру арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін ынталандырады. Бұл әсіресе қазақ тілі және әдебиет сабақтарында маңызды.

4. Мазмұнды есте сақтау

Визуалды құралдар ақпаратты есте сақтауды жеңілдетеді. Зерттеулер көрсеткендей, визуалды түрде көрсетілген ақпарат оқушылардың есте сақтау қабілетін 50%-ға арттырады.

5. Коммуникациялық дағдыларды жетілдіру

Графикалық органиайзерлерді қолдану оқушылардың өз ойларын түсінікті жеткізуіне көмектеседі. Олар жасаған диаграммалар мен карталарды сынып алдында көрсету арқылы өз идеяларын жеткізу қабілетін дамытады.

Қазақстанда графикалық органиайзерлерді қолданудың өзектілігі

Қазақстанның білім беру саласындағы жаңартылған оқу бағдарламалары оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруды көздейді. Бұл тұрғыда графикалық органиайзерлер маңызды құрал болып табылады. Олар оқушылардың сыни және шығармашылық

ойлауын дамытуға, ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді.

Сонымен қатар, цифрлық технологиялардың дамуы графикалық органайзерлерді электронды форматта қолдануға мүмкіндік береді. Қазақстанда көптеген мектептерде интерактивті тақталар мен планшеттер қолданыста болғандықтан, мұндай құралдарды оқыту процесінде кеңінен пайдалану өзекті болып отыр.

Графикалық органайзерлерді қолдану тәжірибесі

Графикалық органайзерлердің бастауыш сынып оқушыларының оқу дағдыларын дамытудағы маңызы зор. Олар оқушыларға материалды жеңіл меңгеруге, ақпаратты тереңірек түсінуге және оқу процесінде белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Мысалы, графикалық органайзерлерді қолдану әдістері түрлі пәндер бойынша әртүрлі тапсырмалар мен жаттығуларды орындауға көмектеседі.

Әдебиеттік оқу

Мысал: «Бауырсақ» ертегісін талдау

Әдебиеттік оқу сабағында бастауыш сынып оқушылары «Бауырсақ» ертегісін оқып, оның кейіпкерлері мен оқиғасын талдайды. Графикалық органайзер ретінде **кластерді** қолдануға болады. Оқушылар ертегінің негізгі кейіпкерлерін (Бауырсақ, қоян, түлкі, аю және т.б.) және олардың әрекеттерін кластер арқылы бөліп көрсетеді. Мысалы, әрбір кейіпкердің сипаттамасын, іс-әрекетін, оның ертегідегі рөлін анықтау үшін графикалық органайзердің көмегімен ақпаратты топтастырады. Бұл әдіс оқушыларға ертегінің мазмұнын жақсырақ түсінуге және оның мағыналық құрылымын айқындауға көмектеседі.

Венн диаграммасы арқылы да салыстыру жүргізуге болады. Мысалы, «Бауырсақ» пен «Қызыл телпек» ертегілерін салыстырып, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын табуға тапсырма беру. Бұл оқушыларға ертегілердің негізгі элементтерін (кейіпкерлер, сюжет, шешім) салыстыру

арқылы екінші деңгейдегі ойлау қабілетін дамытады.

Математика

Мысал: Есеп шығару алгоритмдерін көрсету

Математика сабақтарында **тізбек диаграммасын** қолдану арқылы есептің шешу жолдарын көрсетуге болады. Мысалы, қосу немесе азайту есебін шешу кезінде тізбек диаграммасы арқылы әрбір әрекетті ретімен көрсетіп, балаларға алгоритмді түсіндіруге болады.

Мысал: «15-ке 7 қосу» есебін шығару барысында тізбек диаграммасында:

1. 15 санын жазу.
2. Оған 7 санын қосу.
3. Нәтижесін шығару (22).

Бұл әдіс оқушылардың есебін шешу кезеңдерін дұрыс түсінуіне көмектеседі және есебін жүйелі түрде шығару дағдысын қалыптастырады.

Сөздік диаграммасы (вербалды органайзер) математикалық ұғымдарды түсіндіруге де тиімді. Мысалы, «бөлшектер» тақырыбында оқушыларға бөлшектердің аттары мен олардың қасиеттерін көрсету үшін сөздік диаграммасын қолдануға болады. Бұл әдіс оқушылардың жаңа математикалық терминдер мен ұғымдарды жүйелі түрде меңгеруіне ықпал етеді.

Дүниетану

Мысал: Табиғи апаттарды салыстыру

Дүниетану пәнінде **Венн диаграммасын** қолдану арқылы табиғи апаттар туралы мәліметтерді салыстыруға болады. Мысалы, «Жер сілкінісі мен дауыл» тақырыбында оқушылар екі табиғи апаттың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтап, оларды Венн диаграммасында көрсетеді. Бұл тапсырма арқылы оқушылар табиғи құбылыстардың ерекшеліктерін тереңірек түсінеді және олардың себептерін талдайды.

Кластерлер арқылы да ақпаратты топтастыруға болады. Мысалы, «Жануарлардың тіршілік ету ортасы» тақырыбында оқушылар кластерлерді пайдалана отырып, әрбір жануардың мекен ету орнын, қоректену тәсілдерін және оларды қорғау шараларын талдайды. Бұл әдіс оқушылардың табиғат пен экология туралы білімін жүйелеп, жануарлар әлеміне деген қызығушылығын арттырады.

Сауат ашу

Мысал: Көктем мен қыс мезгілдерін салыстыру

Сауат ашу сабағында **Т-бейне** әдісін пайдалану оқушыларға көктем мен қыс мезгілдерінің ерекшеліктерін салыстыруға мүмкіндік береді. Оқушыларға екі мезгілдің ерекшеліктерін екі бағанға жазу ұсынылады:

- Бірінші бағанда «Қыс» мезгіліне тән ерекшеліктер: аяз, қар, қысқы ойындар.
- Екінші бағанда «Көктем» мезгіліне тән ерекшеліктер: гүлдер, жылы ауа, жаңбыр. Бұл тәсіл балаларға әр мезгілдің өзгерістерін салыстырып, жазу мен сөйлеу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Кластер арқылы да әрбір мезгілдің ерекшеліктерін топтастыруға болады. Мысалы, «Қыс» мезгілін түсіндіру кезінде оқушыларға кластер арқылы қыс мезгілінің жануарлары, ауа райы, адамдардың киімдері мен іс-әрекеттерін топтастыру ұсынылады.

Ағылшын тілі

Мысал: Тақырыптық сөздік қорды дамыту

Ағылшын тілін үйретуде **сөздік кластерлер** қолдану тиімді. Мысалы, «Жануарлар» тақырыбында балалар ағылшын тілінде жануарлардың аттарын кластер құру арқылы үйренеді. Біріншіден, оқушылар жануарлардың аттарын біледі, сосын олардың өмір сүретін ортасын және ерекшеліктерін топтастырады. Бұл әдіс баланың ағылшын тіліндегі сөздік қорын қалыптастыруға көмектеседі.

Венн диаграммасы арқылы ағылшын және қазақ тілдеріндегі жануарлардың аттарын салыстыру да пайдалы. Оқушылар ағылшын және

қазақ тілдеріндегі жануарлар мен олардың сипаттамаларын талдай отырып, тілдер арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтайды.

Графикалық органайзерлер бастауыш сынып оқушыларының оқу дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Олар ақпаратты визуалды түрде түсінуді жеңілдетіп қана қоймай, оқушылардың сыни және шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытады. Қазақстанда білім беру жүйесінде бұл құралдардың қолданылуын кеңейту – оқыту сапасын жақсарту үшін маңызды қадам.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. *Выготский, Л. С. (1978). «Мәдени-тарихи даму теориясы».*
2. *Новак, Дж. Д. (1984). Concept Mapping for Meaningful Learning. Cambridge University Press.*
3. *Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі (2019). «Жаңартылған білім беру бағдарламалары».*
4. *Пиаженің когнитивті даму теориясы бойынша зерттеулер.*
5. *Шульман, Л. (1987). Knowledge and Teaching: Foundations of the New Reform.*
6. *Drapeau, P. (2014). Creativity and the Common Core Classroom.*